

УДК 130.2

DOI: 10.26565/2306-6687-2020-62-02

Титар Олена Володимирівна

доктор філософських наук, професор кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультету

Харківський національний

університет імені В.Н. Каразіна

Адреса: 6, площа Свободи, м. Харків, 61022, Україна

E-mail: lena_tytar@ukr.net, tytarolena77@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1951-7830

РОЛЬ ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНОГО ДІАЛОГУ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Мета. Визначити та охарактеризувати роль трансдисциплінарного та мультидисциплінарного діалогу у сучасному інформаційному суспільстві. Теоретичний базис дослідження складається з праць, присвячених сутності та розвитку інформаційного постнекласичного суспільства. Окремий блок становлять праці, присвячені знанням та науці, що змінюються у сучасних суспільствах під впливом інформатизації та глобалізації. Теоретичний базис дослідження заснований на уявленнях про трансдисциплінарність, трансдисциплінарне поле наукових досліджень як поле діалогу різних наук та парадигм. **Наукова новизна.** Доводиться гіпотеза, що трандисциплінарний діалог є одним з засадничих принципів формування сучасного інформаційного суспільства, в цьому здійснюється подвійний принцип діалогізування – відбувається як плюризація, діалогізування істини в науці та філософії, так і інший процес – наука та транс дисциплінарні дослідження сприяють розвитку нових інформаційних технологій, медіазації та демократизації суспільства, де інформаційне суспільство виступає як головний замовник та споживач трансдисциплінарного знання, пристосовуючи його до нових потреб медіа культури та діджиталізації. Показана роль трансдисциплінарного та міждисциплінарного діалогу в сучасному суспільстві, а також осмислення цього діалогу з точки зору філософії та гуманітарних наук. Доводиться необхідність демократизації та гармонізації знання, показано, що при розповсюдженні інтерактивного діалогу демократичні установи проникають в інформаційні структури, таким чином забезпечується можливість говорити про плюральність істини та взаємодоповнення різних способів пізнання. Розкрито, що трансдисциплінарність забезпечується особливими процедурами діалогу та наукового пошуку, в тому числі рефлексією та трансфлексією, фрактальністю, «включеним» поглядом, міжгалузевою експертизою, врахуванням екологічних параметрів. Завдяки діалогу відбувається центрування знання навколо людини та громадянського суспільства, поєднання антропологічної, соціально-філософської, фізико-математичної та екологічно-біологічної парадигм. Констатується, що розвиток трансдисциплінарного і наукового діалогу призводить до долання меж між гуманітарними та природничими підходами до реальності, універсалізації науки як способу пізнання.

Ключові слова: інформаційне суспільство, діалог, плюралізм, філософська антропологія, трансдисциплінарність, інтегральний розвиток, глобалізація.

Tytar Olena Volodmyrivna

Doctor of Sciences (Philosophy),

Professor of the Theory of Culture and

Philosophy of Science Department, Faculty of Philosophy,

V.N. Karazin Kharkiv National University

Address: 6, Freedom Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

E-mail: lena_tytar@ukr.net, tytarolena77@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1951-7830

THE ROLE OF TRANSDISCIPLINARY DIALOGUE IN THE MODERN INFORMATION SOCIETY

Purpose. To identify and characterize the role of transdisciplinary and multidisciplinary dialogue in modern information society. Theoretical basis of the study is presented by works on essence and development of post-classical information society. A separate block is represented by works on knowledge and science, which are changing in modern societies under the influence of informatization and globalization. Theoretical basis of the study is grounded on ideas about transdisciplinarity, transdisciplinary field of research as a field of dialogue

between different sciences and paradigms.

Scientific novelty. It is hypothesized that transdisciplinary dialogue is one of the basic principles of modern information society formation, in this double principle of dialogization is implemented - both plurization, dialogization of truth in science and philosophy is performed, and another process - science and transdisciplinary research contribute to the development of new information technologies, mediation and democratization of society, where information society acts as a main customer and consumer of transdisciplinary knowledge, adapting it to new needs of media culture and digitalization. The role of transdisciplinary and interdisciplinary dialogue in modern society is shown, as well as the understanding of this dialogue from the point of view of philosophy and the humanities. The need for democratization and harmonization of knowledge is proved, it is shown that with the spreading of interactive dialogue democratic institutions penetrate into information structures, thus providing an opportunity to talk about the plurality of truth and complementarity of different ways of cognition. It is revealed that transdisciplinarity is provided by special procedures of dialogue and scientific research, including reflection and transflection, fractality, «included» view, intersectoral expertise, including environmental parameters. Thanks to dialogue, knowledge is centered around man and civil society, a combination of anthropological, socio-philosophical, physical-mathematical and ecological-biological paradigms. It is stated that the development of transdisciplinary and scientific dialogue leads to overcoming the boundaries between humanitarian and natural approaches to reality, the universalization of science as a way of cognition.

Key words: information society, dialogue, pluralism, philosophical anthropology, transdisciplinarity, integral development, globalization.

Постановка проблеми. Дослідження останніх років показують у сучасній культурі співвідношення різних елементів, зокрема попередніх епох, розповсюдженням є поділ на модерну та постмодерну культуру, при цьому при виділенні постмодерних ознак ми говоримо одночасно про збереження і модерних ознак, їх трансформацію. Часто у спробах класифікації сучасної культури виділяють поняття інформаційного суспільства. Вперше це поняття було використано одним японським теоретиком наприкінці 1940-х років, але не отримало суспільної підтримки. Протягом 1950-1980-х років це поняття популяризується завдяки працям Д. Белла [Белл, 1999] та О. Тоффлера, а також завдяки зміні технологій виробництва, коли розвинута індустрія та індустріалізація керуються у першу чергу через розвиток інформаційних стратегій. Таким чином об'єктивно, практично і теоретично стає очевидним, що людина другої половини ХХ століття живе у інформаційну добу. Звідси йде поширення оперуванням терміном інформаційне суспільство та намагання побудувати філософські теорії інформаційного суспільства.

Аналіз останніх публікацій, ступінь дослідження проблеми. Якісні зміни у дослідженні проблематики інформаційного суспільства відбуваються зі зміною ролі засобів масової інформації, розповсюдженням інтернету та нової медіа культури, теоретиками осмислення інформаційного суспільства стають М. МакЛюен та М. Кастельс [Кастельс, 2004], останній для підкреслення змін самого інформаційного суспільства на початку ХХІ століття, коли інформаційний продукт набуває набагато більшої ваги, ніж виробничий та соціальний, вводить поняття «інформаційного суспільства». Питання щодо співвіднесення постнекласичного і постмодерного типу суспільства, а також відповідностей постнекласичного, синергетичного та інформаційного підходів у філософії досліджували В. Степін [Степін, 2007] та І. Цехмістро [Цехмістро, 1998]. Також для позначення якісних змін, які виникають у постмодерному та інформаційному суспільстві використовується поняття мінливий, «нестримний світ» [Гіденс, 2004], що підкреслює як позбавлення контролю над соціальними та інформаційними процесами через поширення відкритих суспільств, так і неможливість їх повністю контролювати, виходячи з синергетичного розуміння природи та суспільства, отже на зміну тоталітаризму та ідеї центрів влади пропонується ідея діалогічності та експертного фахового діалогу.

Мета та предмет дослідження – дослідити роль трансдисциплінарного та мультидисциплінарного діалогу у сучасному інформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу та отриманих наукових результатів дослідження. Філософи для позначення різних етапів розвитку філософської думки та технічного прогресу використовують класифікацію і поділ на класичну, некласичну та постнекласичну філософію та науку. Класичний етап розвитку філософії та науки характеризується становленням університетських шкіл, формуванням самого інституту професійного філософа та вченого, а також виробленням певної догматики, галузевого поділу на різні науки та галузі філософського знання. Некласичний етап історично пов'язаний з другою половиною ХІХ – першою половиною ХХ

століття, формування «строкої» галузевої науки, позитивістськими сумнівами щодо істини і того, що вона може бути здобута різними шляхами (в тому числі і гуманітарним), також певним розмежуванням між раціональними та ірраціональними способами пізнання і підозрою до психологізму та релятивізму. Постнекласичний етап розповсюджується у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття і пов'язаний з успіхами у квантовій фізиці, визнанні ролі спостерігача, ускладненню типів знання і постановня міждисциплінарних та трансдисциплінарних досліджень, де старі поняття суб'єкта та об'єкта втрачають сенс, натомість набувають значення нові поняття включеного спостереження, плюральності істини, множинності та доповнювальності різних способів пізнання, зв'язку науки з соціально-культурними реаліями, спільність гуманітарного, природничого та соціального знання.

Одною з нових теоретичних пропозицій у філософії та філософії науки для вирішення викликів і проблем сучасності є поняття «трансдисциплінарності». Останнім часом трансдисциплінарний підхід добре себе зарекомендував як у природознавстві, так і в суспільних науках, в тому числі і в філософії науки. Деякі дослідники розглядають трансдисциплінарний підхід як розвиток і універсалізацію міждисциплінарного, деякі наполягають на дещо іншій точці зору, стверджуючи, що трансдисциплінарність передбачає зовсім новий підхід щодо дійсності й інформації, чим підхід, присутній у міждисциплінарному дослідженні: такий підхід заснований на використанні знань, а не інформації, поєднанні особистісного й об'єктивного знання, своєрідній методології, у тому числі трансфлексії замість рефлексії, поїезисі у живих і відкритих системах, «інтегративному баченні» (К. Уїлбер) [Уилбер, 2019] самих проблем.

Трансдисциплінарність розуміється насамперед у трьох основних значеннях. У першому значенні це поняття пов'язується з конкретними досягненнями дослідника, мова йде про універсальність знань конкретної людини, «людини-енциклопедії», але зі зростанням інформаційних потоків у 2008-2010 роках, коли навіть знання про людину і культуру настільки зросло, що його у повному обсязі не здатна опанувати не тільки одна людина, але і людство в цілому, через небачені темпи зростання кількості інформації та інформаційних носіїв, що поставило під сумнів як ідею енциклопедії, яка виникає в античності як розуміння повного знання, так і ідею повної експертизи, це значення також трансформується і ставиться під сумнів. У другому значенні мається на увазі рівноправність різних способів пізнання, тут «методологічний анархізм» Пола Феєрабенда доповнюється ліберальним визнанням діяльності різних дисциплін і прав маловідомих учених, а також повсякденного і художнього досвідів.

У третьому значенні, найбільш поширеному, – «трансдисциплінарність» трактується як принципово новий спосіб наукового пізнання, що не зовсім може бути виведений з досвіду міждисциплінарності, це новий принцип організації наукового знання, що відкриває широкі можливості взаємодії багатьох дисциплін, наук і парадигм дослідженні при рішенні комплексних проблем природи і суспільства на різних рівнях пізнавальної активності.

В такому значенні трансдисциплінарність зближується з поняттями «мультидисциплінарності» і «інтердисциплінарності». Третє значення насамперед пов'язано з теоретичними положеннями і декларацією Хартії трансдисциплінарності, прийнятої у 1997 році на Першому міжнародному конгресі з трансдисциплінарності. Одним з головних авторів Хартії є фізик Басараб Ніколеску.

У шостій статті Хартії зокрема йде мова про те, що у порівнянні «з міждисциплінарністю і мультидисциплінарністю, трансдисциплінарність є багатоаспектною і багатомірною. Беручи до уваги різні підходи до розуміння часу й історії, трансдисциплінарність не виключає транс-історичного горизонту» [Хартия]. Трансдисциплінарність не може розумітися як нова метафізика у будь-якому сенсі, як методологічна контролююча інстанція чи наука наук, тобто все одно роль експертизи та методології знижується. У сьомій статті говориться про нові горизонти людського пізнання, про нову планетарну філософію: «Доля людини має планетарний і космічний вимір. Поява людських істот на Землі – одна з стадій в історії Універсуму, визнання Землі нашим домом – один із імперативів трансдисциплінарності» [Хартия]

Вперше трансдисциплінарний підхід був описаний видатним психологом Ж. Піаже у 1970 році для тих ситуацій, коли об'єкт пізнання є неоднозначним, існує новий науковий підхід до реалій, що трансцендентують за межі конвенціонально встановлених академічних дисциплін. Також існує наукова тенденція розуміння під трансдисциплінарністю спроб побудови наукового діалогу між неспіввимірними, іноді конкуруючими, науковими парадигмами.

Дещо відрізняється від трансдисциплінарності «інтегральний підхід», «інтегральне бачення» Кена Уілбера, котрий передбачає з філософії науки і філософії створити нову систематику методів пізнання оточуючого світу, нову «історію усього» на інтегральній методології, котра буде «інформаційну операціональну систему», що враховує зовнішні, внутрішні, індивідуальні і колективні фактори пізнання, а також тіло, самість, дух, інтегральне і постінтегральне бачення проблем і так далі [Уилбер, 2019]. При цьому пізнання повинно пройти і поєднати у собі сфери «Я» (Краси, Мистецтва, особистості), «Ти» (Добра, Етики, стосунків) і «Воно», «Це» (Істини, Науки, об'єктивного світу) [Уилбер, 2019]. Також пізнання поділяється на сектори і рівні, типи і тому подібне, усі наявні «шкали пізнання» розглядаються просто як зручний методологічний прийом.

Швейцарські учені К. Пол і Г. Хадорн трансдисциплінарність зводять до універсальності аналізованих проблем, соціокультурної орієнтації отриманого знання і відповідей, фрактального характеру вирішення проблем, коли навіть невдале рішення може привести групу дослідників до успішного «бачення», включення «зовнішнього» погляду, принципів відкритої дискусії й врахування різних точок зору, що дозволяє науковий і філософський досвід зробити досягненням усього суспільства.

Наукова новизна. Ми доводимо, що трандисциплінарний діалог є одним з засадничих принципів формування сучасного інформаційного суспільства, в цьому здійснюється подвійний принцип діалогізування – відбувається як плюризація, діалогізування істини в науці та філософії, так і інший процес – наука та транс дисциплінарні дослідження сприяють розвитку нових інформаційних технологій. При створенні нових медіапосередників та демократизації суспільства інформаційне суспільство набуває ролі головного замовника та споживача трансдисциплінарного знання, пристосовуючи його до нових потреб медіакультури та цифровізації. Ми показуємо роль трансдисциплінарного та міждисциплінарного діалогу в сучасному суспільстві, а також осмислення цього діалогу з точки зору філософії та гуманітарних наук

Висновки. Стаття розкриває роль транс та міждисциплінарного діалогу в сучасному суспільстві, а також осмислення цього діалогу з точки зору філософії та гуманітаристики, коли демократичні установи проникають в інформаційні структури, даючи можливість говорити про плюральність істини та взаємодоповнення різних способів пізнання, в тому числі рефлексії та трансфлексії, фрактальності, «включеного» погляду, долання меж між гуманітарними та природничими підходами до реальності, антропологічною, соціальною, фізико-математичною та екологічно-біологічною парадигмами.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М.: Академия, 1999. 956 с.

Гіденс Е. Нестримний світ. Як глобалізація перетворює наше життя / пер. з англ. Н. Поліщук. Київ: Альтерпрес, 2004. 100 с.

Кастельс М. Галактика Інтернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / пер. с англ. А. Матвеева под ред. В. Харитоновой. Екатеринбург: У-Фактория, 2004. 328 с

Степин В.С. Саморазвивающиеся системы и философия синергетики. *Что такое синергетика: Материалы междунар. конфер. «Путь в будущее – наука, глобальные проблемы, мечты и надежды»*, 26–28 ноября 2007 г., Ин-т прикладной математики им. М.В. Келдыша РАН, Москва. [Электронный ресурс] / В.С. Степин. М.: РАН, 2007. URL: <http://spkurdumov.ru/what/samorazvivayushhiesya-sistemy>

Уилбер К. Интегральное видение [Электронный ресурс]. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=5pUbWugmLXO>

Хартія трансдисциплінарності [Электронный ресурс]. URL: <http://nicol.club.fr/ciret/index.htm>

Цехмістро І.З. Постмодернізм і реляційний холізм у філософії науки. *Сучасність*. 1998. № 9. С. 91-101.

REFERENCES

- Bell, D. (1999). *The Coming Post-Industrial Society. The experience of social forecasting*. Moscow: Akademia. 956. (Original work published 1974). (In Russian).
- Ghiddens, E. (2004). *Runaway World. How Globalization is Reshaping Our Lives*. (N. Polishhuk, Trans.). Kyjiv: Alterpres. 100. (Original work published 1999). (In Ukrainian).
- Castels, M. (2004). *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society*, (A. Matveev & V. Kharitonov, Trans.). Ekaterinburg: U-Faktoriia. 328. (Original work published 2001). (In Russian).
- Stepin, V. S. (2007). Self-developing systems and philosophy of synergetics. In *What is synergetics: Proceedings of the Intern. conference «The path to the future is science, global problems, dreams and hopes», November 26–28, 2007, M. Keldysh Institute of Applied Mathematics RAS, Moscow*. URL: <<http://spkurdumov.ru/what/samorazvivayushhiesya-sistemy>> (In Russian).
- Wilber, K. (2019). *Integral vision*. URL: <<http://www.youtube.com/watch?v=5pUbWugmLXO>> (In Russian).
- Charter of transdisciplinarity* (Original work published 1994). URL: <<http://nicol.club.fr/ciret/index.htm>> (In Russian).
- Tsehmistro, I. (1998). Postmodernism and relativistic Holism in the philosophy of science. *Modernity*, 1998, no. 9, 91-101. (In Ukrainian).